

FÜZÛNÎ VE GÜL-İ SAD-BERG'İ

Doç. Dr. İ.Çetin Derdiyok
Ç.Ü. Fen-Edebiyat Fak.
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
cderdiyok.cu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada edebiyat tarihimizde pek bilinmeyen XVII. yüzyılda yaşamış şair Füzûnî ve Gül-i Sad-berg adlı 167 beyitlik mesnevisi tanıtılmakta; ayrıca Arap kökenli eski Türk harfleriyle yazılmış eserin yeni Türk harfleriyle transkripsiyonlu metni verilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Füzûnî, Gül-i Sad-berg, mesnevi, XVII. yüzyıl, Eski Türk Edebiyatı, divan.

ABSTRACT

This paper focused on Fuzuni and his work Gül-i Sad-berg which consists of 167 couplets. In this work written by Arabic letters. Here, we transcribed to new Turkish letters, original text from old Turkish letters.

Key words: Fuzuni, Gül-i Sad-berg, mesnevi, XVII. Century, Classical Turkish Literature, divan.

GİRİŞ

Füzûnî, edebiyat tarihçilerimiz ve eleştirmenlerimiz tarafından pek bilinen bir şair değildir. Füzûnî'nin eserine 1989-1990 yıllarında Gül-i Sad-berglerle ilgili katalog ve kütüphane taraması yaptığımız zaman Nuruosmaniye Kütüphanesinde rastlamıştık. Daha sonra Füzûnî'nin eserinden ilk kez TDV İslâm Ansiklopedisi'nin XIV. Cildinde yer alan *Gül-i Sad-berk* maddesinde söz etmiştik.¹

Burada kaynaklardan da yararlanarak Füzûnî ve eseri hakkında kısaca bilgi vermeye çalışacağız. Ayrıca başka bir nüshasını tespit edemediğimiz eserin yeni Türk harfleriyle yazılmış transkripsiyonlu metnini vereceğiz.

¹ Derdiyok, İ. Çetin, "Gül-i Sad-berk" mad., TDV, İslâm Ansiklopedisi, C. XIV, İstanbul 1997, s. 225, 226.

FÜZÛNÎ

Safâyî Tezkires,² *Vekâyiü'l-Fudalâ*,³ *Sicill-i Osmânî*⁴ ve *Tuhfe-i Nâilî*'de⁵ verilen bilgiye göre Füzûnî'nin asıl adı Mehmet'tir ve memleketi Göynük'tür. Yine adı geçen kaynaklara göre *Saray-ı Âmire-i Sultânî*'de, yani *Yeni Saray* veya *Topkapı Sarayı*'nda eğitim gördükten sonra müteferrikalık⁶ görevi almıştır. Mesnevinin Şeyhülislam Yahya'ya ithaf niteliği taşıyan 56 ve 60. beyitleri arasındaki kısmı, şairin bu durumuyla ilgili görünmektedir. Nitekim şair, menekşe gibi boynu eğik, zayıf ve güçsüz durumdayken bu durumdan kurtulma arzusunu 58. beyitte dile getiriyor. Kendisini bu durumdan kurtaracak mevki ve makamı sunabilecek kişi olan Şeyhülislam Yahya'nın huzurunda kendisini aşağılıyor, köpeklerle bir tutuyor:

İmdi çün böyledür iy nür-ı başar
Eyle ben bende-i dil-tenge nazar

Nice bir gonce-i dil-teng olayın
Ya benefşe gibi boynum egeyin

Nefha-i luţfuñı dem-sâz eyle
Ser-bülendâne ser-efrâz eyle

Seg-i kûyuñla hisâb eyle beni
Cebhe-fersüde-i bâb eyle beni

Yok haţâ eyledüm oldum maĥcüb
Seg-i der-gâhuña eyle mensüb

Safâyî,⁷ Mehmet Süreyya⁸ ve Nâil Tuman⁹ onun *yeşil bayrak kâtibi*¹⁰ olduğunu bildirirken, Şeyhî Mehmet Efendi *ulûfeciyân-ı yemîn kâtipliğine* getirildiğini

2 Safâyizâde Mustafa, *Tezkire-i Safâyî*, T.Y. Nu. 3215, Üniversite Kütüphanesi, v. 231; Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, Nu. 2549, v. 259b - 260a.

3 Şeyhî Mehmed Efendi, Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri, *Vekâyiü'l-Fudalâ*, C. I, (Neşre Hazırlayan : Doç. Dr. Abdülkadir Özcan) Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 685.

4 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmânî*, (The Ottoman National Biography) İstanbul 1308/1890-1351/1897, C. IV, Gregg International Publishers Limited 1971, s. 21.

5 Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî*, C. II, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, s. 771.

6 "Müteferrika: Hükümdarla vezirlerin ve diğer hizmet sahiplerinin maiyyetinde hademe nevinden olan bir kısım hizmet erbabı hakkında kullanılır bir tâbirdir." Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, MEB, Yayınları, İstanbul 1993, s. 637.

7 *bk. age.*, v. 231.

8 *bk. age.*, s. 21.

belirtiyor. *Ulûfeciyân-ı yemîn*, “sağ ulûfeciler” anlamına gelir.¹¹ Safâyî, Füzûnî'nin *yeşil bayrak kâtipliğinden* sonra tanındığını ve meşhur olduğunu belirtiyor.

Füzûnî'nin şairliği konusunda Mehmet Süreyya, “Şairdür.”¹² demekle yetinirken, Safâyî, asrın şairlerinden olduğunu belirttikten sonra iki beytini örnek olarak vermektedir.¹³ Şeyhî Mehmet Efendi, herhangi bir yorumda bulunmadan Füzûnî'nin bir beytini, sonra üç beyitlik bir nazım parçasını örnek olarak vermiştir.¹⁴

Yukarda adı geçen üç kaynak ve Müstakimzade Sadeddin'in Mecelletü'n-Nisâb'ı¹⁵ herhangi bir fark göstermeden Füzûnî'nin ölüm tarihi konusunda birleşerek hicrî 1068 (milâdî 1657-1658) yılını vermektedirler.

Füzûnî hakkında Safâyî Tezkiresi'ne özet olarak yazılmış bir zeyl olduğu bilinen *Safvet Tezkiresi*'nde de bilgi bulunmaktadır. Yalnız bu bilgi Safâyî Tezkiresi'ne göre daha azdır.¹⁶

Yeni kaynaklardan *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*¹⁷ ile *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde¹⁸ yukarda adı geçen kaynaklardan alınan kısa bilgiler bulunmaktadır. *Osmanlı Müellifleri*'nde ve günümüz ansiklopedik eserlerinin pek çoğunda Füzûnî hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Kısacası Göynük'te doğan Füzûnî, devlet hizmetinde bulunmuş, kâtiplik yapmış, şairliğiyle tanınmıştır, fakat kaynaklarda ne divanından ne de başka bir eserinden söz edilir. Şimdilik tezkirelerdeki beyitleri dışında bilinen tek eseri, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde 4966 numaraya kayıtlı olarak tespit ettiğimiz bir mecmuanın 72-74 varakları arasında yer alan, ta'lik yazıyla yazılmış Gül-i Sad-berg adlı 167 beyitlik mesnevisidir.

9 Bkz. . age. s.771.

10 Yeşil bayrak : Sağ Ulûfeciler. Kapıkulu süvari askerlerinin üçüncü bölüğü Sol Ulûfecilerle orta bölükler diye anılırdı. Sağ Ulûfeciler, yirmi bölüktü. Bayrakları yeşil olduğu için yeşil bayrak diye de anılırlardı. Yürüyüşlerde hükümdarların sağında yürüten Sipah bölüğün sağ gerisinde giderdi. Konaklarda da padişah sancağının sağında yer alırlardı. Seferlerde ve ordugahlarda hazineyi beklemek görevleri vardı. Bkz. Midhat Sertoğlu, Osmanlı Tarih Lügatı, (Düzeltilmiş ve ilaveli ikinci baskı), Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s. 295.

11 bk. age., s. 350.

12 bk. dipnot 4.

13 bk. age., v. 231.

14 bk. age., s. 685..

15 Müstakimzade Süleyman Sadedin, Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nisbi ve'l-Künâ ve'l-Elkâb, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü, Nu. 628; TDK Kütüphanesi, Fotokopi Nu. 37; TDK Kütüphanesi, Mikrofilm Nu. 8, v. 339a.

16 Safvet, Zeyl-i Tezkiretü'ş-Şuarâ Es-Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr), Üniversite Kütüphanesi, TY. 1253, v. 91b.

17 Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, (Hazırlayanlar: Doç.Dr. Haluk İpekten, Doç.Dr. Mustafa İsen, Doç. Dr. Recep Toparlı, Doç. Dr. Naci Okçu, Yrd.Doç.Dr. Turgut Karabey), KTB Yayınları, Ankara 1988, s. 154.

18 Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C. III., Şubat 1979, s. 264.

GÜL-İ SAD-BERG

Gül-i Sad-berg, *tevhîd, na't, cihâryâr-ı güzîn, Şeyhülislam Yahya Efendi'ye methiye, bahçıvanın hikâyesi, hâtîme* olmak üzere başlıca altı bölümden meydana gelir. Bir kuş ile bahçıvan arasında geçen olayların anlatıldığı hikâyeye, mesnevinin asıl bölümünü oluşturur.

Özetleyecek olursak hikâyede olay, bir bahçıvanla serçe büyüklüğündeki bir kuşun arasında geçer. Bahçesini özenle yetiştirip düzenleyen bahçıvan, bir gün yetiştirdiği meyveleri bir kuşun yediğini görür. Bahçıvan tuzak kurarak bu kuşu yakalar. Kuş, bahçıvanla anlaşarak, şu üç öğüdü verir: *1. Boş söze güvenme, 2. Bütün malın, işin elinden gittiğinde üzülmeye, 3. Gücünün yetmeyeceği bir işle boş yere uğraşma.*

Anlaşma gereği üç öğüdü alan bahçıvan kuşu bırakır. Bahçıvanın elinden kurtulan kuş, bahçıvana bu kez karnında ördek yumurtası büyüklüğünde bir inci olduğunu söyler. Saf bahçıvan bu boş sözlere inanır, kuşu yakalamak için yalvarır. Kuş onunla dalga geçer, verdiği öğütleri hatırlatır. Burada bir bakıma öğütlerin gerçekliği vurgulanır.

Eserdeki hikâyenin konusunun eski mesnevi kitaplarında olabileceği düşüncesiyle yaptığımız araştırmada hikâyenin benzerine Mevlana'nın *Mesnevi-i Manevisinde* rastladık.¹⁹ Hatta daha eski sayılabilecek *Kelile ve Dimne'de* de hikâyenin bir varyantını gördük.²⁰ Gül-i Sad-berg ile bu mesnevileri karşılaştırıp değerlendirmenin bu araştırmanın sınırlarını aşacağı düşüncesiyle bu konudaki araştırmamızı devam niteliğindeki bir başka çalışmaya bırakıyoruz.

ESERİN YAZILIŞ TARİHİ

Füzûnî, eserin yazılış tarihi hakkındaki ipuçlarını 165 ve 166. beyitlerde veriyor.

165. beyit, daha çok hazırlık niteliğindedir. Şair burada Gül-i Sad-berg adlı eserine güzel bir tarih söylediğini belirtiyor:

Gül-i Şad-bergüme târîh-i melîh
İderin tâze 'ibâretle şarîh

166. beyitte ise tarih yer alıyor. Şair burada tarihin nasıl bulunacağını anlatıyor. Şairin belirttiğine göre “Gönce” sözcüğünden “heft” varak, yani yedi sayısının çıkarılması gerekiyor.

Gonceden heft varak perrân it
Şoñra târîhin anuñ iz'ân it

¹⁹ Mevlânâ, *Mesnevi*, C. IV, (Çeviren: Veled İzbudak, Gözden geçiren : Abdülbaki Gölpınarlı), Şark İslâm Klâsikleri, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s. 181-183.

²⁰ bk. Filozof Beydebâ, *Kelile ve Dinme*, Mütercim: Salâhaddin Alpay, 3. Baskı, Bedir Yayınevi, İstanbul 1973, s. 84,

Bu durumda Arap harfleriyle yazılmış "Gönce" sözcüğünün ebced hesabına göre her harfinin sayısı değerinin toplamı, (1000+50+3+5+ = 1058) bin elli sekiz yapar. Bundan da yedi sayısı çıkarılırsa, (1058-7 = 1051) bin elli bir kalır.

Bu sayı, hicrî takvime göre eserin yazılış tarihidir; milâdî takvime göre de 1641/1642'ye karşılık gelir.²¹ Elde edilen bu tarih, H. 1068 / M. 1657-58'de vefat ettiği bildirilen Füzûnî'nin yaşadığı zamana da uygun düşmektedir. Bu duruma göre Füzûnî, eserini vefat etmeden 16 yıl kadar önce 1641/1642'de yazmış olmalıdır.

ESERİN YAZMA NÜSHASI

Yaptığımız kütüphane ve katalog taramaları sonucu başka bir nüshasını bulamadığımız Gül-i Sad-berg'in yeni Türk harflerine transkripsiyonunu Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde 4966 numarayla kayıtlı bulunan nüshasından yaptık.

Mecmuanın 72-74 varakları arasında bulunan, çok küçük harflerle ve ta'lik yazıyla yazılmış metinde bazı yazım özellikleri dikkati çekmektedir. Örneğin "gönce" ve "nice" sözcüklerindeki c sesleri çim harfiyle "gönçe" ve "niçe" okunacak şekilde yazılmıştır. Biz transkripsiyonlu metinde c sesiyle yazmayı tercih ettik.

Ayrıca yazma nüshada bazı yazım yanlışları da bulunuyor. Örneğin dipnotlarda da gösterdiğimiz gibi "tuñfe" sözcüklerinin ħ harfiyle yazılması gerekirken ħ harfiyle yazıldığı görülmektedir. Yine 120. beyitte yer alan "sağat" sözcüğünün yazmada "sağat" şeklinde yazıldığı görülmüyor.

SONUÇ

Sonuç olarak Füzûnî, iyi eğitim görmüş, eli kalem tutan, devlet hizmetinde bulunmuş bir şairdir. Tezkirelerde birkaç beyit de olsa şairlerinin bulunması zamanında tanınan bir şair olduğunu gösteriyor. Bildiğimiz tek eseri Gül-i Sad-berg adlı mesnevisidir. Bu nedenle çok üretken bir şair olmadığı düşünülebilir. Dil ve anlatımı klâsik şiir tarzımıza uygundur. Bilhassa bahçenin anlatıldığı kısımdaki tasvirlerin gerçeğe uygunluğu ve canlılığı onun iyi bir gözlemci olduğunu gösteriyor. Anlatımındaki denizle ilgili benzetmelerin çokluğu şairin denizle yakın ilgisi olduğunu düşündürmektedir. Şiirinde yer yer görülen bazı vezin ve anlatım güçlükleri Füzûnî'nin şiire yeteri kadar zaman ayırmadığını da akla getirmektedir.

21 Unat, Faik Reşit, Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu, TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 72.

GÜL-İ ŞAD-BERG-İ FÜZÜNİ İNEST

Fe ı lā tūn Fe ı lā tūn Fe ı lūn

Gül-i Şad-berg-i sipās [u] müte^ʿāl
Lā'ıķ olsa çemen-ārā-yı maķāl

Ķalem-i ĥamdele-i mīve-i ter
Yeridür olsa şenādan müşmer

Kāğıd-ı çār-şebe düşse beri
Nuķat-ı şükr ü şenā mīveleri

Terbiyet-sāz-ı riyāz-ı ceberūt
Āferīnende-i bāğ-ı melekūt

5 ʿĀfiyet-baĥş-ı bahār-ı bustān
Marāz-efzā-yı dıraĥtān-ı ĥazān

Ĥande-baĥşā-yı dehān-ı rümmān
Gırye-āmūz-ı şehāb-ı bārān

Ķatre ber-dāde-i tāk-i engür
Ṭa^ʿm-ı şirīn-dih-i her güre-i şūr

Kird-gārā gül-i şad-berg-i çemen
Şemmedür micmere-i lutfuñdan

Oldılar nergis ile ġonce-i ter
Çeşm [ü] gūş-ı çemenistān-ı ıber

10 Gül-i tevĥīd-i çemenzār-ı ĥayāl
Çün ider bülbüli nağmede lāl

Bu gülüñ şafĥa-i bergine meger
Ķātib-i ĳudreti ĥāmūş yazar

Bu gülüñ bergine dest-i ceberūt
Urdı her saırına bir mühr-i süķūt

Olsa mecrā-yı zülāl-i ma^ʿnā
Ķalemüm itmeye şükrü icrā

Olalum iy kalem-i tuhfe-ıhırām²²
Mīve-i na't-ı nebīden hoş-kām

DER-NA'T-I HAZRET-İ RİSĀLET
Şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem²³

15 Gül-i büyende-i 'adn-i 'Adnān
Zīb-i destār-ı ser-i kevn ü mekān

Mīve-i haste-dil-i renc-i günāh
Ārzū-yı dil ü cān-ı güm-rāh

Ser-i ser-cedvel-i bāğ-ı şüfe'ā
Terbiyet-sāz-ı güneh-kār u haṭā

Ṭahra [vü]²⁴ tīg-ı şefā'atle eger
Bāğ-ı haşri dilese pāk eyler

Bāğ-ı kudretde nihāl-i Ṭübā
Kalemüm Sidre-i vaşlı gūyā

20 Şişe-i fānūsı çarḥ-ı aḥzar
Şem'i pervānesi Cibrīl-i şeh̄er

Ruḥları şem'i şebistān-ı cemāl
Nüh felek şem'ine fānūs-ı ḥayāl

Nāme-i 'izz ü şefā'at olıcaḥ
Zahrına mühr urılmaḥ elyaḥ

Nāme-i emr-i şefā'atdür o zāt
Zahrına çekdi Ḥudā şahḥ-ı berāt

Aşılusun bu kalem vaşşālī
Bir güle çār nihāl-i 'ālī

22 tuhfe : Metinde tuhfe.

23 Allāh'ın salat ve selāmı üzere olsun.

24 Yazma nüshada "ṭahra" sözcüğünün sonunda kesireli okunacağını gösteren hemze bulunmaktadır. "Ṭahra (dahra): Bağ ve ağaç budamakta kullanılan orağa benzer bir aygıt." (Bkz. Tarama Sözlüğü); "Tīg (F): Kılıç ve kılıca müşābih ālāt-ı kātī'a." (Bkz. Kāmūs-ı Türkî). Kesici ālet anlamına gelen bu iki sözcüğün atıf vavıyla ayrılması kanımızca daha uygun görünmektedir.

25 Ya'ni kim ol güli zıkr eyleyicek
Çār bülbülleri yanınca gerek

DER-MEDH-İ ŞİDDİK-İ İŞK
Rađiya'llāhu 'anh²⁵

Bülbül-i ravza-i şāh-ı taşdıķ
Yūsuf-ı hüsni-i şadāķat Şiddik

Dil-i billür-ı nebī içre o zāt
Yir idindi nite kim ķand-i nebāt

O güllün şeb-nem-i dil-dādesidür
Hāşılı bende-i üftādesidür

DER-MEDH-İ HAZRET-İ ÖMER
Rađiya'llāhu 'anh²⁶

Yār-ı şānī-i resül-i şāri'
Ömer-i şāhib-i seyf-i ķaṭi'

30 Kālem-i haķķ idi ağızında zebān
Buyruğı üzre olurdu Furķān

Zerresi esb-i harūn gibi hemān
Nīl'e itdürdi şitāb u cereyān

DER-MEDH-İ HAZRET-İ ÖSMAN
Kerrema'llāhu vecheh²⁷

Sālis-i yār-ı resül-i Mevlā
Ya'nī Ösmānı şeh-i mülk-i hayā

Ne ķadar pāk gerekdür şānı
Ki ola maḥfaza-i Kur'ānī

25 Allah on dah razı olsun.

26 Bkz. dipnot 20.

27“Allah kendisini aziz kılsın.” Bu sözler daha çok Hz. Ali için kullanılır, fakat burada Hz. Osman için de kullanıldığını görüyoruz. Bkz. Doç.Dr.Recep Toparlı, Doç.Dr.M.Sadi Çögenli, Osmanlıcada Kullanılan Arapça ve Farsça Edat Zarf Deyim ve Terkipler, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1990, s. 79.

O kadar oldu muhibb-i Kur'an
Muşhaf'ın üstine cân virdi hemân

DER-MEDH-İ HAZRET-İ 'ALİ
Kerrema'llāhu vecheh²⁸

35 Ejder-i heft-ser-i Kāf-ı kader
Şaf-der-i kal'a-güşā-yı Hāyber

Ravza-ārā-yı riyāz-ı Necefī
Bülbül-i nağme-keş-i sır-keşefī

Sāki-i teb-zede-i teşne-lebān
Şāhib-i kevşer-i haşr-i atşān

Bunlara pey-rev olan olmaya güim
Rađiya'llāhu te'ālā 'anhüm²⁹

DER-MEDH-İ KİDVE-İ FUZALĀ
ŞEYHÜ'L-İSLĀM YAHYĀ EFENDİ

Bāğbān-ı çemenistān-ı 'ilm
Gülşen-ārāy-ı gülistān-ı 'ilm

40 Şafha-pirāy-ı riyāz-ı taḥkīk
Āb-ı leb-riz-i hıyāz-ı taḥkīk

Lāle-i dāniş ü Nu'mān-ı zekā
Nergis-i biniş-i bustān-ı zekā

Şeb-nem-i gül varağ-ı bāğ-ı 'ulūm
Dür-feşānende-i deryā-yı rūsūm

Misk-i Rūmī-ı arāzī-ta'yīn
Semen-i rāyiḥa-baḥşende-i dīn

Şem'-i şu'le-fiken-i metn-i menār
Çār tekbīr-zen-i metn-i menār

28 Bkz. dipnot 27..

29 Yüce Allah onlardan razı olsun.

- 45 Mūzih-i müşkil-i her cins ü fi'e
Gül-i Şad-berg be-her re's-i mi'e
- Şāhib-i kevşer-i huld-ı tefsīr
Menba'-ı āb-ı hayāt-ı ta'bir
- Kāşif-i muḳni'a-i sūre-i Nūr
Dāvud-ı nağme-ger-i sūr-ı Zebūr
- Ḳıdvet-i müctehidīn-i fuḫalā
Ḥazret-i müftī-i 'ālem Yahyā
- Olsa Cürcānī idüpdi da'vā
Tā ola aña emīn-i fetvā
- 50 Zinde olsaydı olurdu rāğib
Ḥatt-ı fetvāya Ferīd-i Kātib
- Lāyıkı olsa deri derbānı
Āfitāb-ı felek-i Şirvānī
- Māye-i sīne [vü] şadr-ı fetvā
Ṭāḳ-ı mihrāb [u] imām-ı mervā
- Şarf-ı yek-rūze ḥaṭ olmaz aña
Müşg-i Çīn kāğıd-ı ıqlīm-i Ḥıṭā
- Ḥāşşā-i nergisi bū itse eger
Gönce-i teng ü benefşeye nazar³⁰
- 55 Gönce olmaz idi dil-teng 'āciz³¹
Boym egmezdi benefşe hergiz
- İmdi çün böyledür iy nūr-ı başār
Eyle ben bende-i dil-tenge nazar
- Nice bir gönce-i dil-teng olayın³²
Ya benefşe gibi boynum egeyin

30 gönce : Metinde gönçe.

31 Bkz. dipnot 30.

32 nice: Metinde: niçe: Bkz. dipnot 30.

Nefħa-i luṭfuñı dem-sāz eyle
Ser-bülendāne ser-efrāz eyle

Seg-i kūyuñla ħisāb eyle beni
Cebhe-fersūde-i bāb eyle beni

60 Yođ ħaṭā eyledüm oldum maĥcüb
Seg-i dergāhuña eyle mensüb

ĤİKĀYET-İ MERD-İ BĀĖBĀN

Berg-i vaşşāle-i eşcār-ı suṭūr
Mīve-i naķşa virtür böyle zuhūr

Bu kühen-bāĖ-ı cihān içre meger
Var idi bir ṭamaç issi ebter

Zinde-ten pīl-beden zūr-āver
Sāçidi şāĥ-ı çenāra beñzer

Bir bāĖı var idi Ėāyet raçnā
Niçe bāĖ bāĖ-ı İrem'den açlā³³

65 Sāye-dār olmuş idi her şeceri
Āfitābuñ yođ idi anda yeri

Fürce-yāb olsa varađdan Ėāĥı
Şemsi eyler idi şest-i māĥı

Ruĥ-fürüz idi çerāĖ-ı lāle
Söndüremez idi āb-ı jāle

Cān virtür idi dimāĖa her dem
İsī-veş anda buĥūr-ı Meryem

Şāne-i bād-ı seĥerden her-bār
Ėatı āşüfte idi zülf-i niĖār

70 Ėıṭa-i ĥüb idi ĥaķķā o maĥal
Lāle pervāzı vü māçı cedvel

33 nice: Metinde: niçe.

‘Aks-i ezhār ile havzındaki mā
Mā’i çiçeklü bir aḫlas güyā³⁴

Baḫş-i lezzetde ol emrūd ol āb
Dā’im olurdu ikisi şeker-āb

Bāḡbān egmez idi kimseye ser
Ṭayanurdu beline şām u seḫer

Tīşesin şalmada üstād idi
Bāḡ-ı şīrīnine Ferhād idi

75 Düşse bir kayısı havz içre eger
Şuya düşmiş idi şan tenk-i şeker

Göremezdi ‘inebin ‘ayn-ı şafā
Koruḡın eylemiş idi tūtyā

Bozdoḡan ile teni olsa kebūd
Alamazlardı elinden emrūd

Bih için olsa nigūn-sār-ı belā
Dimek olmaz idi ol ḫām ayvā

Bir gün ol merdek-i bāḡ-ı hünerī
Güneş ile bile doğdı seḫerī

80 Der-i bāḡına şitābān geldi
Ravza-i cennete Rıdvān geldi

Cüst ü cū eyledi pes āb gibi
Bāḡı devr eyledi dūlāb gibi

Güllere düşdi muḫaddem nazarı
Jāle-bār oldu şafādan başarı

Gördi kim bākire-i ḡonçe-i ter³⁵
Şevher-i bād ile olmuş hem-ser

34 “Mā’ī” sözcüğündeki “ī” sesi vezin gereği kısa yazılmıştır.

35Bkz. dipnot 30.

- Ruḥına jāle-i sīm-gün ḵonmıř
Sīnesi üzre bir altun ḵonmıř
- 85 Baḥr-ı gülden geçüp ol zevraḵ-ber
Sünbülisṫān[a] bıraḵdı lenger
- Gezdi ol ḵulzüm-i mevvācı birez
Oldı ol sünbüle yaḡmacı birez
- Oradan daḡı o keřti āheng
İtdi āḡaç deñizi üzre direng
- Nařb-ı ‘aynı güctinen mīveleri
İtdi ta‘dād [u] ḡisāb[ı] nazarı
- Mīve-i puḡte vü ḡām-ı eřcār
Gördi kim nāḡıřı bī-ḡadd ü řümār
- 90 Bu elem kendüyi bī-tāb itdi
Atdı destārını pertāb itdi
- Urdı her saḡt-ı dıraḡt üstine ser
řandı cān u seri bustānda biter
- Çenber oldı ḡadi çeřmi pür-āb³⁶
Devr-i bāḡ eyledi mānend-i dülāb
- Bed-du‘ā eylemege merd-i Ḥudā
Eyledi dest ü serin çün be-hevā
- Gördi bir řāḡçede bir mürgeḡ
řecerüñ mīvesin eyler münfek
- 95 Gerçi kim cüssede günciřḡ ḡadar
Mīve-rīz olmada ‘anḡā-yı ḡader
- Pençe-derrende vü gizlik- minḡār
Bāz-ı perrende vü řāḡin-kirdār

36“ḡaddi” vezin gereḡi “ḡadi” okunmuřtur.

Bulıcağ haşmını merd-i dil-teng
İtdi āgāze-i şayda āheng

Şiddet-i buğzını kıldı i'fān
Tele [vü] mekrini itdi pinhān

Çünkü dām-ı tele der-kār oldu
Mürğ-ı āzāde giriftār oldu

100 Merd-i pür-kīne yitişdi o maḥal
Oldı ol mürğa çü 'aḳḳāb-ı ecel³⁷

Bād-veş tīz ü şitābān oldu
Mürğa ḥükm itdi Süleymān oldu

Dem ü laḥm itmek için ḥaṅçerini
Kesmek isterdi o mürğüñ serini

Mürğ ol demde güher-pāş oldu
Āferīn-güyi vü şābāş oldu

Didi iy merd-i ṭama'kār [u] fuḫūl
Ḳatlüme olma ḥarīşāne 'acūl

105 Ben Hümā-yı ser-i devlet-mendem
Ma'den-i gevher-i nuş u pendem

Gerçi güncişk-i ḥaḳīrem ammā
Gevher-i gevheri deryā deryā

Şadef-i pend-i dūr-efşān olayın
Emeliñ bāğına bārān olayın

Saña üç pend ideyüm güş eyle
Güher-i pendümi mengüş eyle

37 Yazmada şeddeli yazılmış görünen bu sözcük “uḳāb, ‘aḳāb” gibi çeşitli biçimlerde okunabiliyordu, fakat vezin ve anlam gereği “ıḳāb” ‘اḳāb عاḳābe عاḳābe sözcüğüünün çoğulu olup “sarp geçit” anlamına gelir. Bkz. el-Müncid Fi'l-A'lām, 26. Baskı, Dâru'l-Meşrîk, Beyrut 1960, s. 518; İbrahim Mustafa, Ahmed Hasan ez-Zeyyât, Hâmid Abdülkâdir, Muhammed Ali en-Neccâr, el-Mu'cemü'l-Vasîf, Çağrı Yayınları, İstanbul 1986, s.613.

Birisi ol ki sühan ola muhāl
İtimād eyleme añā fī'l-ḥāl

110 Biri daḥı gide elden pür kār
Fevtine ğam yime anuñ zinhār

Biri de yetmeyesin bir käre
Añā irişmege olmaz çäre

Oldı bu üç güher-i rif'at ü şān
Felek-i ḥikmete necm-i mīzān

Pendüm ile dil ü cānuñ şād it
Anı ḥıfz eyle beni āzād it

Olcaḳ mürgek-i güncişk-i hevā
Böyle bir nādire-ger nāġme-serā

115 Merd-i bāġı anı itdi iz'ān
Pend ile bendi bile aldı hemān

Çün ḥalāş oldı o mürġ-ı ṭannāz
İtdi ol şāḥçede yine firāz

Naġmesi perdesini tīz itdi
Ḳahḳaha-i feraḥ-āmīz itdi

Merd-i bāġa didi iy sāde-nihād
Böyle aḥmaḳlıḳ ider mi şayyād

Gerçi kim mürġ-ı dilüm şād itdüñ
Dāma düşdüüm beni āzād itdüñ

120 Şikemümde benüm iy gül u saḳat³⁸
Bir güher var idi çün ḥāye-i baṭ

Ne güher kevkeb-i dürrī-i sipihr
Meh-i raḥşende vü ḥürşid-i çihr

38 Saḳat : Metinde saḳat.

Genc-i bād-āver-i Nūşirvānī
Kıymet olmağa degül erzānı

Güş idicek anı merd-i meyyāl
Gevher-i eşkini itdi seyyāl

Tāb-ı gevher dilini eyledi nerm
Diledi kim ide bāzārını germ

125 Didi iy pādişeh-i cins-i tıyūr
Hüsn-bağşā-yı hümā-yı mestūr

Kerem it ben kuluña me'nūs ol
Cennet-i bāğuma gel favūs ol

Āşiyāne ideyin dīdemi ben
Ben kuluña kōniş iy mürğ-ı çemen

Merd-i bāğī olıcağ lābe-künān
Didi ol mürğek-i bāğ-ı 'irfān

Hār-zārumuzuñ iy merd-i denī
Şanki kuşkonmaza beñzer dikenı

130 Teng-çeşmānuñı itme baña cā
O yuvanuñ kuşı uçdı zīrā

Hayf ol pend-i dūr ise dāne
Gitdi bī-hūde 'abeş yabane

Şad dirīğ olsa kadeğ āb-ı revān
İtmemiş huşğ-ı giyāhı reyyān

Dimedüm mi saña söz k'ola muhāl
İtimād eyleme aña fī'l-hāl

Şadr-ı güncişke niçe kâbil ola
Ki aña hāye-i bağ dāhil ola

135 Dür olur dürcüñ içinde pinhān
'Aksini niçe idersin nihān

Bu degül mi idi pend-i şānī
K'olmaz elden gidenüñ dermānı

Çün elüñden senüñ itdüm pervāz
Ne için şayduma itdüñ āgāz

Ser-i şāh üzre olan mürğ-ı be-ķām
Bir dağı ola mı hıç beste-i dām

Pend-i sālīs bu idi iy bed-hūy
Kār-ı refte için itme tek u pūy

140 Mürğ-ı perrende olur mı saña rām
Girih-i bādih olur mı iķdām

Gerçi yok bende güher olsa hele
Katlüme itmeyesin mi ‘acele

Gevheri bilmedüñ ejder olduñ
Katlüme dest be-ħançer olduñ

Bilicek gevher-i pīrāyı eger
Nic’ olurduñ baña sen teşne-ciger

Bā-ħuşūş ola o mürğ-ı dil-gīr
Sen ħamaķāra muķaddem nahçīr

145 Mā-şadaķ şānuña fermān-ı nebī
Nuķ-ı dūr-pāş-ı resül-i ‘Arabī

Ki buyurmuş bülehādur ekşer
Cennet içinde tutan cā vü maķar³⁹

Sen ğabī bāguñ ise hem-çü cinān
Seni ādem ide belki devrān

39 Gazālī'nin *Cevāhiru'-Kur'an'ında* geçen ve el-Kārī'nin *el-Esrāru'l-Merfū'a* adlı esrinde uydurma dediği “Cennet ehlinin çoğu ahmaktır. İlliyyūn ise, akıl sahiplerine aittir.” mealinde, bilhassa sofilerin çeşitli biçimlerde yorumladığı ve sıkça kullandığı bir hadis vardır. Bkz. Mustafa Öztürk, *Kur'an ve Aşırı Yorum, Tefsirde Bâtınlık ve Bâtını Te'vil Gelenegî*, Kitabiyat, Ankara 2003, s. 346.

Didi iy ebleh-i merd-i nīgū
Seni vü bāğı du‘ālar yā-hū

DER-ĤĀTİME-İ GÜL-İ ŞAD-BERG

Minnet Allāh'a ki bu tuĥfe şecer⁴⁰
Ya‘ni kilik-i hüner-i bār-āver

150 Mevsiminde bitürüp mīvelerin
Ter-dimāğ eyledi Mısr’uñ şekerin

Gerçi her ravzada çok mīve biter
Böyle nev-bāve katı az düşer

Ṭab‘-ı ĥākistere taĥsīn-i hezār
Gül-i Şad-bergi’ni itdi izhār

‘Arz-ı ĥüsn itse n’ola dil-cūdur
Reng u bū virse gül-i ĥod-rūdur

Bu gülüñ neşv ü nemāsına eger
Virmese ĥār-ı ciger-dūzı zarar

155 Dağı ra‘nā bitürüpdi gülünü
Nağme-senc eyler idi bülbülünü

Umarın Sidre-i bāğ-ı efḍāl
Ola şāye-şiken-i ravza-i ĥāl

İdicek bu ĥarem-i bāğa güzer
Bāğbān bendesine eyle nazār

Gāh gül-çīn ola geh mīve-rübā
İde rūĥānī vü cismānī şafā

Olmaya dest bī-ceyb [ü] in‘ām
Ola ĥaĥķumda hemān ĥaĥķ-ı kelām

160 Ola kim şadr-nişīn-i devlet
İde bir pāre-i nāna himmet

40 Bkz. dipnot 22..

Gül-i Şad-berg-i faşihü'l-ma'nâ
Bülbülin itse n'ola nağme-serâ

Bü'l-aceb kâr-ı fuzûlâneyi gör
Arz-ı aql u dil-i dîvâneyi gör

Çanda ben çanda sühan iy heyhât
Bâm-ı çarha konılır mı merçât

Çurfe vaz'-ı revîşin dîvâna
İttiḥâf-ı gül ider Rıdvân'a

165 Gül-i Şad-bergüme târiḥ-i melîḥ
İderin tâze 'ibâretle şarîḥ

Çonceden heft varak perrân it
Çonra târiḥin anuñ iz'ân it

İy Füzünî yeter ıtnâb-ı maḳâl
Çok uzatma ki bilindî aḥvâl

KAYNAKÇA

- Beydebâ, *Kelile ve Dimne*, (Mütercim: Salâhaddin Alpay), 3. Baskı, Bedir Yayınevi, İstanbul 1973.
- Derdiyok, İ. Çetin, “Gül-i Sad-berk” mad., *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XIV. İstanbul 1997.
- Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK YAYINLARI; Ankara 1983.
- İpekten, (Haluk, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu, Turgut Karabey), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, KTB Yayınları, Ankara 1988.
- Kut, Günay, “Metin Tespitinde Dikkat Edilecek Hususlar” *IX. MİLLÎ TÜRKOLOJİ KONGRESİ*, İstanbul 15-19 Eylül 1997.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmânî*, (The Ottoman National Biography) İstanbul 1308/1890-1351/1897, C. IV, Gregg International Publishers Limited 1971.
- Müstakimzade Süleyman Sadedin, *Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nisbi ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü, Nu. 628; TDK Kütüphanesi, Fotokopi Nu. 37; TDK Kütüphanesi, Mikrofilm Nu. 8.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'an ve Aşırı Yorum, Tefsirde Bâtınlık ve Bâtını Te'vil Geleneği*, Kitabiyat yayını, Ankara 2003.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, MEB, Yayınları, İstanbul 1993.
- Safâyîzâde Mustafa, *Tezkire-i Safâyî*, T.Y. Nu. 3215, Üniversite Kütüphanesi; Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, Nu. 2549.
- Safvet, *Zeyl-i Tezkiretü's-Şuarâ Es-Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr)*, Üniversite Kütüphanesi, T.Y. Nu. 1253.
- Şemseddin Samî, *Kâmûs-ı Türkî*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1998.
- Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lügati*, (Düzeltilmiş ve ilaveli ikinci baskı), Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.
- Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri, Vekâyü'l-Fudalâ*, C. I, (Neşre Hazırlayan: Doç. Dr. Abdülkadir Özcan) Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- Toparlı, Recep, Sadi Çöğenli, *Osmanlıcada Kullanılan Arapça ve Farsça Edat Zarf Deyim ve Terkipler*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1990.
- Tuman, Mehmet Nâil, Tuhfe-i Nâilî, “3249 Füzûnî” mad. C. II, (Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı), Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, s. 771.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C. III, Şubat 1979.
- Unat, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, TTK Yayınları, Ankara 1988.